

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

Вечірній факультет

«Затверджено»

на засіданні Приймальної комісії
НПУ імені М.П. Драгоманова
протокол №8 від 28 березня 2016 р.

«Рекомендовано»

Вченою радою
вечірнього факультету
протокол №6 від 26 березня 2016 р.

**Програма
вступного фахового випробування (співбесіди)
з психології**

для громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, при
вступі на навчання для здобуття ступеня

«Бакалавр»
на базі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня
«Молодший спеціаліст»

спеціальність 053 психологія

Київ – 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ (СПІВБЕСІДИ)

Вступні іспити для абітурієнтів вечірнього факультету Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова є формою перевірки і оцінювання їх теоретичної та практичної підготовки з курсу загальної психології.

Програму вступного випробування з психології розроблено відповідно до діючих нормативно - правових актів, а саме: закону України «Про вищу освіту»; наказу № 1085 від 15 жовтня 2015 р. «Про затвердження Умов прийому до вищих навчальних закладів України в 2016 р.».

Для проведення вступних іспитів організується фахова екзаменаційна комісія. Головою комісії призначається декан факультету, членами комісії призначаються професори та доценти кафедри психології факультету філософської освіти і науки.

Вимоги до знань, умінь та навичок, які абітурієнти мають продемонструвати на вступному іспиті

На вступному випробуванні з психології на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» абітурієнти повинні продемонструвати теоретичні знання та практичні уміння і навички із курсу загальної психології.

Абітурієнти повинні продемонструвати, а комісія оцінити їх наявний рівень **знань** про:

- етапи становлення психології як окремої науки;
- дослідницькі методи загальної психології;
- основні закономірності розвитку психіки людини у філогенезі;
- психічні процеси, стани й властивості;
- характеристики людської особистості та їх прояв у різних видах діяльності;
- індивідуально-психологічні якості та властивості особистості;
- психологічні проблеми спілкування;
- психологію взаємостосунків у малих групах;
- основні психологічні школи та напрямки;

Знання абітурієнта мають бути підкріплені **уміннями і навичками**:

- вільно та осмислено використовувати термінологічний апарат загальної психології;
- застосовувати в практичній психолого-педагогічній діяльності основні методи дослідження загальної психології (спостереження, опитування, експеримент);
- уміти визначати (діагностувати) характеристики та особливості прояву різних психічних процесів, станів і властивостей людини (учнів), залежно від ситуації та обставин;

- розрізняти індивідуально-психологічні якості та властивості, а також характеристики людської особистості.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ АБІТУРІЄНТІВ НА ВСТУПНОМУ ФАХОВОМУ ВИПРОБУВАННІ З ПСИХОЛОГІЇ

<i>За шкалою університету</i>	<i>Визначення</i>	<i>Характеристика відповідей абітурієнта</i>	
		<i>на питання теоретичного змісту</i>	<i>на питання практичного змісту</i>
100-123 бали	Низький	Абітурієнт не усвідомлює змісту питання білету, його відповідь не має безпосереднього відношення до поставленого питання. Він не володіє основним категоріальним апаратом дисципліни, демонструє відсутність умінь міркувати, робити висновки	Абітурієнт демонструє відсутність знань методик дослідження та практичних навичок їх використання, володіння техніками та прийомами психокорекції
124-149 балів	Задовільний	Відповіді на питання білету носять фрагментарний характер, переважно відтворюють знання на рівні запам'ятовування. Знання з предмету є неповними, він плутається у визначеннях, втрачає логіку та послідовність розкриття питання, не наводить приклади	Абітурієнт допускається помилок у розумінні суті проблемної ситуації, плутається у методиках дослідження або виборі методів та технік коректувальної роботи, не наводить приклади
150-174 бали	Достатній	У відповідях допускаються неточності або помилки не принципового характеру, допускає помилки у наведенні прикладів, проте абітурієнт демонструє розуміння матеріалу, логічно обґрунтовує свої міркування	Абітурієнт добре орієнтується у проблемній ситуації, визначається з методами та прийомами психодіагностичної роботи, наводить приклади з власної практичної діяльності, але припускає неточності у описанні процедури проведення психодіагностичного обстеження
175-200 балів	Високий	Абітурієнт дає повну розгорнуту відповідь на питання білету, демонструє вільне	Абітурієнт демонструє гарні знання предмету дослідження, уміння швидко визначитись з

		володіння понятійним апаратом, повністю розкриває суть поставленого питання, добре орієнтується у міжпредметних зв'язках, наводить приклади.	адекватними методами вивчення психічного явища з описом конкретних методик і процедурою їх проведення, що повністю відповідають поставленій задачі, підкріплюючи відповідь прикладами з педагогічної практики.
--	--	--	--

Якщо абітурієнт під час вступного випробування з конкурсного предмету набрав від 100-123 балів, то дана кількість балів вважається недостатньою для допуску в участі у конкурсному відборі до НПУ імені М.П. Драгоманова

Оцінювання рівня знань абітурієнтів проводиться кожним із членів предметної комісії окремо, відповідно до критеріїв оцінювання. Загальний бал оцінювання рівня знань абітурієнта виводиться за результатами обговорення членами комісії особистих оцінок відповідей абітурієнтів. Бали (оцінки) вступного фахового випробування виголошуються головою предметної комісії усім абітурієнтам, хто брав участь у випробуванні після закінчення іспиту.

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СПІВБЕСІДИ

Фахова комісія аналізує результати співбесіди методом експертної оцінки й колегіально приймає рішення: про «рекомендовано до зарахування» або «не рекомендовано до зарахування».

4. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ (СПІВБЕСІДИ)

з курсу загальної психології

4.1. Предмет та завдання загальної психології

- Предмет психології як науки. Структура, завдання та стан сучасної психології. Структура психологічних явищ. Значення психологічних знань для навчання і виховання дітей.
- Місце психології в системі наук. Диференціація психології на окремі наукові галузі.
- Суспільно-історичний характер свідомості. Розвиток свідомості та її структура. Свідоме і несвідоме в психічній діяльності людини.

4.2. Методи дослідження

- Теоретико-методологічні основи психологічної науки: методологія, принципи, методи дослідження. Основні етапи психологічного дослідження.
- Характеристика конкретних методик психологічного дослідження: організаційні (порівняльний, лонгітюдний, комплексний); інтерпретаційні (генетичний, структурний); методи кількісної та якісної обробки даних (методи математичної статистики); емпіричні методи (основні та допоміжні, експериментальні і неекспериментальні, діагностичні).

4.3. Розвиток психіки в філогенезі. Поява та розвиток свідомості

- Проблеми антропогенезу та розвиток форм відображення у живій і неживій природі.

- Розвиток психіки у філогенезі: стадії та рівні розвитку форм психічного відображення за О.М. Леонтєвим і К.Е. Фабрі.
- Сутність відмінностей психіки людей від психіки тварин. Психіка і свідомість.
- Суспільно-історичний характер свідомості. Розвиток свідомості та її структура. Свідоме й несвідоме в психічній діяльності людини.

4.4. Відчуття

- Поняття про відчуття: відчуття як первинна форма орієнтування організму в довкіллі.
- Класифікація та види відчуттів: дистантні (зорові, слухові, нюхові), контактні (смакові, больові, тактильні); екстероцептивні; інтероцептивні (органічні відчуття); пропріоцептивні (кінестетичні, статичні).
- Загальні закономірності відчуттів: пороги чутливості, адаптація, взаємодія відчуттів, сенсibiliзація, синестезія, контраст, індукція.
- Властивості відчуттів: якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація.
- Розвиток відчуттів у дітей.

4.5. Сприймання

- Поняття про сприймання. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймань (предметність, цілісність, структурність, контактність, осмисленість, категоріальність, вибірковість, апперцепція, динамічний стереотип, установка).
- Класифікація і види сприймань: за провідним аналізатором (зорові, слухові, нюхові, смакові, дотикові, статичні, кінестетичні); за формами існування матерії (простору, руху, часу).
- Мимовільне та довільне сприймання. Спостереження як форма довільного сприймання.

4.6. Пам'ять

- Поняття про пам'ять. Пам'ять людини (довільна, логічна, опосередкована) і тварини (генетична, механічна). Зв'язок пам'яті людини з її здібностями та діяльністю. Природа пам'яті: теорії і закони пам'яті.
- Класифікація і види пам'яті: за часом збереження матеріалу (миттєва, короткочасна, оперативна, довготривала, генетична); за переважаючим аналізатором (зорова, слухова, тактильна, смакова, нюхова); за змістом того, що запам'ятовується і відтворюється (образна, словесно-логічна, рухова, емоційна); за характером участі волі в процесах запам'ятовування і відтворення матеріалу (мимовільна і довільна).
- Процеси і закономірності пам'яті: запам'ятовування (мимовільне – довільне, механічне – логічне, оперативне). Заучування і прийоми його організації. Умови ефективності запам'ятовування. Відтворення (мимовільне – довільне, впізнавання, пригадування, спогади). Збереження і забування. Ремінісценція. Ретроактивне і проактивне гальмування. Закон забування Г. Еббінгауза.
- Індивідуальні особливості й типи пам'яті.
- Розвиток пам'яті у дітей.

4.7. Мислення

- Поняття про мислення. Зв'язок мислення з мовою, мовленням та чуттєвим пізнанням людини.
- Функціонально-операційна сторона мислення. Мислительні дії і операції (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація).
- Логічні форми мислення як продукти мисленнєвого процесу: поняття (родові і видові; загальні, збірні та одиничні; конкретні та абстрактні; категорії, зміст та об'єм поняття; визначення); судження (поодинокі, часткові, загальні; про існування чи неіснування певних об'єктів; про властивості об'єктів; про відношення об'єктів; прості й складні; стверджувальні і заперечні; тотожно істинні й тотожно хибні; здійсненні і нездійсненні); умовисновки (індуктивні і дедуктивні; міркування, силогізм, висновок, аналогія);
- Мислення як діяльність: процес розв'язання задач.
- Класифікація та види мислення: за змістом (наочно-дійове, наочно-образне, абстрактне); залежно від змісту задач, у розв'язання яких воно включається (технічне, наукове, художнє); за характером завдань (практичне, теоретичне, інтуїтивне, аналітичне); за ступенем новизни і оригінальності (репродуктивне і продуктивне); реалістичне, аутистичне, егоцентричне.
- Індивідуальні відмінності у мисленні людини (глибина – поверховість, послідовність – непослідовність, самостійність – несамостійність, критичність – некритичність, гнучкість – негнучкість, швидкість – повільність).
- Інтелект людини за Р. Мейлі (логічно-формальний, наочно-конкретний, аналітично-рецептивний, комбінаторно-творчий, сприйнятливо-тонкий, загострено-спрямований).
- Розвиток та формування культури мислення у дітей.

4.8. Уява

- Поняття про уяву як вищий пізнавальний процес.
- Процеси, основні прийоми створення образів уяви (акцентування, гіперболізація, аглютинація, типізація, схематизація, аналогія).
- Класифікація та види уяви: у зв'язку із застосуванням волі (активна – довільна; пасивна – мимовільна); залежно від характеру діяльності людини (продуктивна – творча; репродуктивна – відтворююча); за змістом (художня, технічна, наукова). Мрія, фантазія, сновидіння, галюцинація.
- Функції уяви (уявлення дійсності в образах; регулювання емоційних станів; участь у довільній регуляції пізнавальних процесів і станів; формування внутрішнього плану дій).
- Індивідуальні особливості уяви (широта, змістовність, сила, яскравість, повнота, стійкість, різносторонність, реалістичність, дієвість).
- Уява та органічні процеси. Идеомоторні акти. Ятрогенії та дидактогенії.
- Уява і творчість. Роль уяви в різних видах діяльності (науковій, технічній, художній).
- Уява і педагогічна діяльність. Розвиток уяви у дітей.

4.9. Емоції і почуття

- Поняття про емоції і почуття. Функції емоцій і почуттів.
- Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті.
- Види почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні.
- Форми переживання емоцій і почуттів: афекти, настрої, стрес, пристрасті, потяги. Емоційні стани (страх, тривога, сором, гнів, роздратування, радість та ін.)
- Розвиток і виховання культури емоцій і почуттів у дітей.

4.10. Воля

- Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки. Функції волі (спонукальна і гальмівна; спрямовуюча і регулююча).
- Воля як вища психічна функція. Вольова регуляція поведінки: внутрішня і зовнішня. Внутрішній (інтернальний) та зовнішній (екстернальний) локус контролю. Критерії вольової поведінки. Вольові дії (довільні і мимовільні). Простий і складний вольовий акт. Основні фази (структура) складної вольової дії. Потяг, бажання, хотіння як форми прояву волі.
- Класифікація вольових якостей особистості: первинні (базальні) – сила волі, енергійність, наполегливість, витримка, сміливість тощо; вторинні (характерологічні) – хоробрість, рішучість, впевненість у собі, самоволодіння та ін.; третинні (морально-ціннісні) – відповідальність, принциповість, обов'язковість, ініціативність, діловитість тощо.
- Розвиток та виховання вольової активності людини: позитивні та негативні вольові якості.

4.11. Увага

- Поняття про увагу. Функції уваги.
- Види уваги: мимовільна (пасивна) і довільна (активна), післядовільна; природна і соціально-обумовлена; безпосередня і опосередкована; чуттєва, інтелектуальна, моторна.
- Форми уваги: зовнішня і внутрішня; колективна, групова, індивідуальна.
- Властивості уваги: спрямованість, зосередженість, стійкість, тривалість, концентрація, інтенсивність, коливання (флуктуація), розподіл, переключення, обсяг, широта, активність.
- Розвиток уваги у дітей, боротьба з неухважністю та відволіканням. Основні критерії розвинутої уваги.

4.12. Діяльність

- Діяльність як психологічна проблема. Поняття про діяльність як прояв фізичної і психічної активності.
- Діяльність як фактор розвитку індивіда і становлення людської особистості та індивідуальності. Соціально-психологічний аспект діяльності. Діяльність як психофізіологічний процес: психічні процеси та досвід людини (знання, уміння, навички, звички).

- Зміст і структура активності й діяльності: потреба, мотив, задача, дія (операція), результат, контроль і оцінка. Внутрішні і зовнішні компоненти діяльності. Інтеріоризація та екстеріоризація.

- Види людської діяльності (спілкування, гра, навчання, праця); їх освоєння і розвиток.

4.13. Особистість

- Поняття особистості в психології. Людина, індивід, особистість, індивідуальність. Особистість як об'єкт і суб'єкт соціальної взаємодії. Основні періоди в історії вивчення та дослідження особистості. Типи теорій особистості: психодинамічні, соціодинамічні, інтеракціоністичні, експериментальні, неекспериментальні, структурні, динамічні.

- Природа особистості в психологічних теоріях: особистість в описовій психології В. Дільтея та Е. Шпрангера; типологія особистостей О.Ф. Лазурського; фрейдизм і неофрейдизм (психоаналітичні теорії особистості – З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, Г. Салліван та ін.); “епігенетична” теорія розвитку особистості Е. Еріксона; гуманістичні теорії особистості (К. Роджерс, А. Маслоу, Ф. Перлс, Ш. Бюлер); теорія особистісних рис (Г. Олпорт, Р. Кеттелл); теорії особистості у французькій соціальній школі (Є. Дюркгейм, П. Жане, К. Левін та ін.); теорія соціального наuczіння (біхевіоріальна модель Б. Скіннер, А. Вейс, У. Хантер, К. Лешлі); особистість у логотерапії В. Франкла; особистість у концепціях вітчизняних психологів (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, А.В. Петровський, О.М. Леонтьєв, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, К.К. Платонов, Г.С. Костюк, Т.М. Титаренко).

- Склад і структура особистості: спрямованість особистості, що визначає її активність і діяльність); індивідуально-психофізіологічні властивості особистості (статеві, вікові особливості, патологічні зміни, темперамент); соціально-психофізіологічна характеристика особистості (психічні процеси, стани, властивості, характер); соціально-генетичний аспект особистості (задатки, здібності, досвід людини).

- Свідоме і несвідоме в структурі особистості. Самосвідомість. “Я-концепція” та її компоненти: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий. Самооцінка – центральний компонент “Я-концепції”: за рівнем (висока, середня, низька); за співвіднесенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за особливістю функціонування (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Самоповага.

- Формування та розвиток особистості. Шляхи, умови, фактори особистісного зростання. Особистість як суб'єкт і об'єкт навчання, виховання і самотворення. Стадії розвитку особистості за Е. Еріксоном.

4.14. Спілкування. Мова і мовлення

- Поняття про спілкування. Засоби спілкування: мова і мовлення психічного розвитку людини. Невербальні засоби спілкування, їх роль у діяльності вчителя.

- Види мови і мовлення: монологічне, діалогічне; усне, письмове; внутрішнє, зовнішнє. Елементи мови і мовлення.

- Функції мови і мовлення: експресивна, змістова.
- Функції спілкування: регулювання спільної діяльності; пізнання і формування свідомості людини; самовизначення індивіда.
- Форми спілкування: анонімне; функціонально-рольове; педагогічне.
- Ефективність та стилі спілкування («спільна творчість», «дружня прихильність», «загравання», «залякування», «дистанція», «менторський»).
- Оволодіння навичками спілкування.

4.15. Психологія міжособистісного спілкування. Особистість у групі

- Сприймання і розуміння людьми один одного як аспект міжособистісного спілкування. Взаємини та ставлення.
- Функції спілкування (комунікативна, перцептивна, інтерактивна). Взаємний вплив та пізнання в процесі міжособистісного спілкування.
- Типові труднощі і техніка міжособистісного спілкування. Кризи і конфлікти в житті людини.
- Класифікація груп у психології. Рівні соціально-психологічного розвитку груп.
- Вплив групи на особистість та вплив особистості на групу. Референтні групи і особистість. Проблема конформізму і нонконформізму.

4.16. Темперамент

- Поняття про темперамент. Фізіологічні основи темпераменту. Тип вищої нервової діяльності і темперамент.
- Психологічна характеристика та властивості типів темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік.
- Особистість і темперамент: проблеми виховання, навчання і професійної діяльності.

4.17. Характер

- Поняття про характер. Природні і соціальні передумови формування характеру.
- Структура характеру. Провідні риси характеру (емоційно-вольові, когнітивно-пізнавальні (інтелектуальні), морально-ціннісні, мотиваційні).
- Акцентуації рис характеру. Класифікація: за тілесною конституцією людини Е. Кречмера (атлетичний, пікнічний, астеничний); типологія соціальних характерів Е. Фромма (“мазохіст-садист”, “руйнівник”, “конформіст-автомат”); підліткові акцентуації А.Є. Лічко (гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сензитивний, психастеничний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий, конформний); за характером манери спілкування К. Леонгарда (гіпертимний, дистимний, циклоїдний, збудливий, застрягаючий, педантичний, тривожний, емотивний, демонстративний, екзальтований, екстравертований, інтровертований).

4.18. Здібності

- Поняття про здібності. Природні й соціальні передумови здібностей.
- Структура здібностей: загальні та спеціальні здібності. Здібності, обдарованість, талант, геніальність, майстерність.
- Формування та розвиток здібностей.

5. Для пільгових категорій осіб, яким надано право складати вступні випробування (особи, що потребують особливих умов складання випробувань) в НПУ імені М. П. Драгоманова за рішенням Приймальної комісії створюються особливі умови для проходження вступних випробувань.

6. СТРУКТУРА БІЛЕТУ ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ (співбесіди) З ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Вступне випробування з психології проводиться в усній формі. Екзаменаційний білет включає три питання.

Зміст екзаменаційного білета

1-2 питання (теоретичні) – з курсу загальної психології.

3 питання (практичне) – практичне завдання з курсу загальної психології.

Час на підготовку до відповіді – 40 хвилин.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Вечірній факультет

Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»

Галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

На базі ОКР: молодший спеціаліст

Вступне фахове випробування з психології

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Предмет психології, її задачі.
2. Поняття про емоції. Функції емоцій та почуттів.
3. Властивості уваги та методики дослідження уваги.

Затверджено на засіданні Приймальної комісії НПУ імені М.П.Драгоманова

Протокол № __ від __ березня 2016 р.

Голова фахової комісії _____

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникеева М.П. Психологический климат в коллективе./ М.П. Аникеева – М.: Просвещение, 1989. – 221 с.
2. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь : теория и практика. – [изд.3-е,испр. и доп.] /А.Ф.Бондаренко. – М. : Независимая фирма «Класс», 2001. – 336 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков. Сб. статей. / Л.И. Божович – М., Педагогика, 1972. – 351с.
4. Волков И.П. Социометрические методы в социально-психологических исследованиях. / И.П. Волков – Л.: 1970. – 88с.

5. Грехнев В.С. Культура педагогического общения. / В.С. Грехнев – М.: Просвещение, 1990 – 142с.
6. Загальна психологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол.авторів/ – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
7. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. / Л.А. Китаев-Смык – М.: Наука, 1983. – 368с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес и психічний розвиток особистості. / Г.С. Костюк – К.: Радянська школа, 1989. – 608с.
9. Куликов Л.В. Психологическое исследование: методические рекомендации по проведению / Л.В.Куликов. – СПб., Речь, 2001. – 184 с.
- 10.Маклаков А.Г. Общая психология. /А.Г.Маклаков.– СПб.: Питер, 2008. – 218 с.
11. Максименко С.Д. Общая психология. Учебник. / С.Д. Максименко – М.: "Ваклер", 2000. – 528с.
- 12.Немов Р.С. Психология. В 3- кн. / Р.С. Немов – М.: Просвещение, 1994.
- 13.Овчарова Р.С. Справочная книга школьного психолога. / Р.С. Овчарова – М.: 1993. – 256 с.
- 14.Основи загальної психології / За редакцією С.Д.Максименка – К.: НПЦ "Перспектива", 1998.
- 15.Основи психології / Підручник за редакцією О.В.Киричука, В.А. Роменця – К.: "Либідь", 1999. – 632 с.
- 16.Основы психологии: Практикум /Ред.-сост. Л.Д.Столяренко. Изд. 3-е доп. – Р.-на-Д.: Феникс, 2002. – 704с.
17. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.. : підручник. – К.: "Либідь", 1999. – 536 с.
- 18.Питання та проблемні ситуації з психології та педагогіки /О.В. Скрипченко, Л.В.Долинська, Т.М. Лисянська. – Київ, 1997.
- 19.Психологія. Підручник /За редакцією Ю.Л.Трофімова – Київ, "Либідь", 2000. – 558с.
- 20.Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании. / Е.И. Рогов – М.: Владос, 1996. – 529с.
- 21.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л.Рубинштейн – СПб. : Питер, 2005. – 713 с.
22. Соколова Е.Т. Проективный методы исследования личности / Е.Т.Соколова– М.: 1980. – 176 с.
- 23.Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми: навчальний посібник / В.О. Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
- 24.Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості : [навч. посіб.] / Т.М.Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с.
- 25.Трофимов Ю.Л. Психологія : підручник / Ю.Л. Трофимов. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.